

Проведений аналіз показує, що професійна підготовка вчителя фізичного виховання пов'язується, перш за все, з наявністю та рівнем реалізації професійних знань, умінь, навичок і сформованістю професійно значущих особистісних якостей у процесі самостійної роботи при вирішенні проблемних професійних ситуацій.

Висновки. Використання в навчальному процесі проблемних професійних ситуацій, їх складання та вирішення дуже ефективно впливає на формування педагогічної творчості майбутніх учителів фізичного виховання. Реалізація системи навчання передбачає максимальне розширення творчих елементів діяльності майбутніх фахівців за рахунок використання проблемних професійних ситуацій, реалізації принципів індивідуалізації, педагогіки співробітництва.

Література

1. Баксанский О.Е. Проблемное обучение: обоснование и реализация / О.Е. Баксанский // Наука и школа. – 2000. – № 1. – С. 19–25.
2. Ємець О. Вчимося професійного мислення / О. Ємець // Фізичне виховання в школі. – 2000. – № 4. – С. 20–22.
3. Зубанова Н.В. Формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя фізичної культури : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Н.В. Зубанова. – Луцьк, 1998. – 18 с.
4. Карпюк Р.П. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до розв'язання педагогічних ситуацій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Р.П. Карпюк. – Вінниця, 2005. – 24 с.
5. Мельникова Е.Л. Проблемное обучение / Е.Л. Мельникова // Первое сентября – 2002. – № 2. – 2 вересня.
6. Сисоева С.О. Основи педагогічної творчості : підручник / С.О. Сисоева. – К. : Міленіум, 2006. – 460 с.

ІНОЗЕМЦЕВА С.В.

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

В умовах кардинальних змін у соціально-економічному та культурному житті України на початку ХХІ ст. збільшилася кількість дітей, що потребують соціального захисту, посиленої уваги та підтримки з боку держави і суспільства. З огляду на це, особливої актуальності набуває проблема соціалізації дітей з особливими потребами, підготовки їх до життя в соціальному довіллі. Вивчення, аналіз і використання досвіду соціального виховання минулих років буде корисним і сприятиме успішній адаптації та інтеграції особистості в умовах сучасного суспільства.

Аналіз історико-педагогічної літератури дає змогу стверджувати, що науковці приділяли велику увагу питанню розвитку соціального виховання дітей, зокрема, дітей з особливими потребами. Так, процес зародження та розвитку вітчизняного соціального виховання на різних етапах існування суспільства вивчали А. Бондар, Т. Дмитренко, А. Малько, В. Тесленко, М. Фірсов, Л. Штефан та інші дослідники.

Мета статті полягає в аналізі наукових та історико-педагогічних джерел з проблем розвитку соціального виховання дітей, зокрема, дітей з особливими потребами, визначенні суб'єктів, змісту та основних напрямів виховного впливу.

Аналіз науково-педагогічної літератури [4; 9] дає змогу стверджувати, що єдиного трактування терміна “соціальне виховання” педагогами-дослідниками не існує. За свідченням М.М. Йорданського, термін вживали у таких значеннях: по-перше, вся система виховання; по-друге, суспільне явище; по-третє, виховання соціальних інстинктів та навичок; по-четверте, пов'язували термін із соціальною педагогікою як науково-практичною дисципліною.

Взагалі розвиток соціального виховання розпочався з моменту виникнення первісних суспільств. Для цього періоду характерне лише становлення практики виховання як виду діяльності. Виникнення знарядь праці, без яких неможливо було існування людей, потребувало передачі молодшим поколінням досвіду їх виготовлення і застосування. Зародження мови як засобу спілкування, накопичення та передачі соціального досвіду сприяло розвитку психіки, формуванню соціального типу спілкування.

Людина, яка володіла свідомістю й мовою, цілеспрямовано здійснювала виховання молоді – готувала її до майбутнього самотійного життя. У цей період виховання та навчання зливалися в один процес. Діти спостерігали і копіювали дії дорослих. Важливе місце у вихованні належало іграм – діти імітували свою поведінку в різних соціальних ролях (мисливець, змієлов, воїн тощо). Виховання мало суспільний характер: діти належали суспільству, соціальне сирітство та безпритульність виключалися. Турбота та доброзичливість у ставленні до всіх дітей громади стають фундаментом соціалізації. Як свідчать науково-педагогічні джерела [2; 3; 5, с. 32–39; 7], видатним досягненням первісного суспільства соціально-педагогічного характеру були підготовка і проведення іспитів на соціальну зрілість (ініціацій) – посвячення дітей у повноправні члени первісного колективу. Ініціації виконували не стільки педагогічну, скільки соціально-педагогічну функцію. Соціально-педагогічний зміст ініціації – перехід дітей з однієї вікової групи в іншу. Суб'єктом соціалізації виступає громада. Методи підготовки дітей до іспиту: вправи, ігри, приклад, самотійна робота, демонстрація, випробування. Ефективність соціального виховання забезпечувалась єдністю вимог до підростаючого покоління.

Розвиток приватної власності приводить до виникнення соціальних груп, процеси соціалізації і виховання яких відрізняються між собою. Виникає необхідність спеціалізації виховання. Виховання стає засобом боротьби людини за своє виживання. Спостерігаються суперечності між метою і вимогами виховання та інтересами і можливостями дитини.

Таким чином, з народженням людського суспільства виникає потреба і соціального виховання. Походження соціального виховання було історично пов'язане з виникненням системи передачі соціально цінного досвіду, з необхідністю готувати підростаюче покоління до самотійного трудового життя. До засобів виховання того часу можна віднести звичаї, обряди, ритуали, традиції, свята тощо. Процеси соціалізації й виховання в первісних суспільствах практично збігалися. Суб'єктом соціально-педагогічної діяльності була громада. Виховання здійснювалось за двома напрямками – виховання хлопчиків і дівчат.

Слід підкреслити, що в пізніх формах первісного суспільства з'являється новий суб'єкт виховного впливу – сім'я. Сімейна форма організації виховання стає основною в процесі успішної адаптації дітей до умов суспільства.

З виникненням держави з'являється потреба в освічених людях: чиновниках, правознавцях тощо. Сім'я не може повністю задовольнити ці потреби. Так з'являються перші школи, нові спеціальності: вихователі, наставники, вчителі. При школах відкриваються бібліотеки та книгосховища. Отже, суб'єктом виховання й соціально-педагогічної діяльності стає не тільки сім'я, функції якої змінюються та поширюються, а й школа та вчителі. Успіхи дитини в навчанні за-

лежать, насамперед, від учителя. Він стає головним організатором відносин дитини з батьками та оточуючими.

Аналізуючи дослідження науковців [2; 3; 5–7; 12], можна відзначити особливості становлення та розвитку системи соціального виховання у давніх державах. Так, у Давньому Єгипті суб'єктами виховної діяльності залишаються сім'я та школа. Метою соціального виховання стає ідеологічне та моральне виховання молоді, її підготовка до майбутньої праці. Методи та прийоми відповідали меті та завданням виховання. Учень не мав ніяких прав і повинен був виконувати вказівки вчителя. У дітей виховували такі моральні якості, як: слухняність, наполегливість, працьовитість. У сім'ї панував авторитет батька, син успадковував його професію.

У Давній Індії соціальне виховання мало кастовий характер. Метою був фізичний, розумовий та духовний розвиток. Соціально-педагогічне надбання давніх індусів – виокремлення особливого вікового періоду в житті дитини, який передував дорослості – учнівства. Учитель вважався другим (духовним) батьком, а учень – членом його сім'ї. Велику роль у розвитку соціально-педагогічної практики відіграла перша світова релігія – буддизм. Будду можна назвати першим соціальним педагогом. У своїй школі він вчив людей як знайти спокій і гармонію з навколишнім світом, допомагав їм вирішувати проблеми відносин із суспільством. На його думку, основне завдання виховання – удосконалення людини завдяки самопізнанню, самовихованню й самовдосконаленню. Буддійські школи стали першими навчальними закладами в Давній Індії.

На розвиток соціального виховання в Давньому Китаї вплинуло вчення Конфуція. Головна виховна ідея давньокитайського мудреця і педагога – турбота старшого покоління про молодше. Крім того, Конфуцій справедливо вважав, що правильне виховання громадян – умова розквіту держави. Виходячи із спадковості та можливостей людини, він цінував своїх учнів за їх індивідуальні якості і наполягав на тому, що мета навчання й виховання – розвиток природних задатків дитини.

Як свідчать історико-педагогічні джерела [3, с. 16; 5, с. 53, 56; 10, с. 27; 12, с. 51], для давніх держав характерним було різне ставлення до дітей з порушеннями у розвитку, зумовлене особливостями соціально-економічного та політичного життя держави. Так, у Давній Спарті процвітав культ сили і здоров'я, увага приділялась, насамперед, фізичному вихованню. Життя хворих дітей не цінувалось, їх кидали в Тайгетську безодню. Водночас в Афінах ставлення до людей з обмеженими можливостями було набагато гуманнішим. Зокрема, незрячих часто обожнювали, адже вважалося, що вони можуть спілкуватись з потойбічним світом, передбачати майбутнє.

Таким чином, мета соціального виховання у Давній Греції залежала від соціально-культурної спрямованості конкретної держави, але прагнули вони досягти єдиного – всебічного і гармонійного розвитку особистості. Держава виступала головним суб'єктом виховання. Об'єктами соціального виховання вважались “усі вільні люди від народження до смерті”, крім рабів. Неповноцінних дітей вбивали або топили, щоб виокремити “негожих від здорових”. Сенека писав: “Ми топимо дітей, якщо вони народились кволими або каліками”. Думки про знищення неповноцінних дітей дотримувались й інші античні мислителі. Платон пропонував залишати хворих дітей у “таємних місцях”, щоб вони помирили від голоду. Плутарх вважав, що вбивати неповноцінних дітей – це обов'язок держави.

Соціальне виховання здійснювалось за такими напрямками: фізичне, моральне, розумове. Основними шляхами досягнення ефективності соціального виховання були: дисципліна, підкорення, змагання, випробування та суспільний контроль. Методи виховання: групові фізичні вправи, фізичні покарання, бесіди на моральні теми, схвалення або осудження, приклад.

Вивчаючи та аналізуючи науково-педагогічні джерела й праці дослідників [1; 3; 5–8; 10; 11], ми можемо зробити той висновок, що античні мислителі-філософи висловлювали перші соціально-педагогічні ідеї, тим самим зробили певний внесок у розробку теоретичних засад соціального виховання. Так, Сократ вважав, що мета виховання – підготовка до практичної діяльності та моральне самовдосконалення особистості. Демокрит, наполягав на тому, що починати виховувати дитину треба змалку, враховуючи її природу, висловлював думку про залежність виховання від суспільних умов. Філософські ідеї давньогрецького мислителя Платона були методологічним фундаментом для становлення теоретичних основ соціальної педагогіки. Метою соціального виховання Платон вважав створення сприятливих умов для розвитку індивідуальності людини, що повинно було забезпечити розвиток і благополуччя суспільства. Висловлював ідею загального обов'язкового навчання: "...і старі, і молоді повинні обов'язково здобути освіту...". Арістотель висловлював ідею, що виховання повинно залежати не тільки від інтересів держави, а й від інтересів самої людини. Результат соціального виховання, на думку Арістотеля, залежить, перш за все, від особистих якостей дитини.

Багато корисного для розвитку системи соціально-педагогічної діяльності з дітьми з особливими потребами ми можемо знайти і в римській системі виховання. Так, Цицерон вважав, що робота із сім'єю допоможе вихователю визначити рівень розвитку дитини. Сенека наполягав на тому, що вихователі повинні допомагати батькам у виборі засобів виховання дітей. Марк Квінтіліан висловлював думку, що всі діти здатні до навчання, але необхідно враховувати їх індивідуальні особливості. Давав поради, як розпізнати здібності у дитини. Віддавав перевагу суспільній системі виховання у дитячому колективі. У своїй педагогічній праці "Про виховання оратора" зазначав, що на розвиток дитини впливають умови сімейного життя, тому починати виховувати дитину необхідно з перших днів її народження.

Висновки. Отже, у поглядах давніх філософів є такі світоглядні постулати, що допомагають розуміти сучасні проблеми соціального виховання дітей, зокрема, дітей з особливими потребами. Питання опіки, навчання і виховання дітей з обмеженими можливостями порушувалось ще на ранніх етапах суспільного розвитку. Але ставлення до таких дітей у різні часи розвитку суспільства було різним – від фізичного знищення хворих чи "зайвих" людей до повної інтеграції їх у суспільство. Милосердя до дітей і турбота про них, особливо про покинутих, співчуття до нещасних поширювались зі зміцненням християнського світогляду. Християнство розповсюджувало ідею рівноправ'я кожної людини перед Богом, незалежно від походження, соціального статусу, нації, віку. Люди з фізичними і розумовими вадами завжди привертали до себе увагу і були під захистом держави і народу.

Роль суб'єктів соціального виховання поступово переходить від громади, сім'ї, школи до держави і до суспільства. Метою соціального виховання було виховання фізично здорового, озброєного необхідними знаннями, уміннями та навичками, активного й соціально корисного члена суспільства.

Творче використання історичного досвіду соціального виховання має визначати напрями подальшої роботи щодо вдосконалення змісту, форм і методів виховного впливу на дітей, зокрема, на дітей з особливими потребами з урахуванням сучасних тенденцій розвитку спеціальної освіти.

Література

1. Андреева И.Н. Антология по истории и теории социальной педагогики : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений / И.Н. Андреева. – М. : Академия, 2000. – 176 с.
2. Джурицкий А.Н. История педагогики / А.Н. Джурицкий. – М. : ВЛАДОС, 1999. – 432 с.
3. Жураковский Г.Е. Очерки по истории античной педагогики / Г.Е. Жураковский. – М. : Изд. акад. пед. наук РСФСР, 1963. – 510 с.
4. Иорданский Н.Н. Основы и практика социального воспитания / Н.Н. Иорданский. – 2-е изд. – М. : Работник просвещения, 1924. – 190 с.
5. История социальной педагогики: становление и развитие зарубежной социальной педагогики : учеб. для студ. / [В.И. Беляев, Т.А. Дубровская и др.] – М. : Гардарики, 2003. – 255 с.
6. История социальной педагогики : хрестоматия-учебник / [под ред. М.А. Галагузовой]. – М. : ВЛАДОС, 2000. – 544 с.
7. Модзольский Л.Н. Очерк истории воспитания и обучения с древнейших времен до наших дней / Л.Н. Модзольский. – СПб. : Н.Г. Мартынов, 1892. – 433 с.
8. Никитин В.А. Начала социальной педагогики : учеб. пособ. / В.А. Никитин. – 2-е изд. – М. : Московск. псих.-соц. институт : Флинта, 1999. – 72 с.
9. Новгородський Р.Г. З історії становлення соціального виховання на Україні (початок ХХ століття) / Р.Г. Новгородський // Психолого-педагогічні науки. – 2003. – № 3. – С. 108–111.
10. Педагогические воззрения Платона и Аристотеля. – Пг. : Школа и жизнь, 1916. – 103 с.
11. Социальная педагогика : учеб. пособ. для студентов высших учебных заведений / [под ред. В.А. Никитина]. – М. : ВЛАДОС, 2002. – 272 с.
12. Фирсов М.В. История социальной работы в России : учеб. пособ. для студентов высшей школы / М.В. Фирсов. – М. : Триста, 2004. – 608 с.

КАЗАКОВА Н.В., ПІСОЦЬКА Л.С.

УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАКТИКИ З ПОЗАКЛАСНОЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Педагогічна практика є визначальною ланкою в системі професійної підготовки вчителя початкових класів, яка забезпечує фундамент для формування основних умінь і навичок професійної діяльності. У сформованій системі педагогічної практики в структурі професійної підготовки вчителя початкових класів значна роль відводиться практиці з позакласної виховної роботи, яка включає в себе оволодіння студентами методикою виховної роботи у всій її багатоманітності та складності, а також уміннями психолого-педагогічного спостереження та аналізу.

Науково обґрунтована система організації практики з позакласної виховної роботи в школі у вищому навчальному педагогічному закладі може бути створена за певних умов. Результати проведеного дослідження показали, що викладачі вищих педагогічних закладів мають не зовсім чітке уявлення щодо комплексу умов, які забезпечать успішну організацію практики з позакласної виховної роботи майбутніх учителів початкових класів.

Теоретична та практична підготовка вчителя до виховної діяльності висвітлена в працях І.Д. Беха, В.І. Воробей, О.В. Киричука, Б.С. Кобзаря, М.В. Левківського, В.І. Лозової, Г.В. Троцько та ін. Шляхи підготовки майбутніх учителів початкових класів до виховної роботи розроблені у дослідженнях А.Й. Капської, Л.О. Хомич, Т.І. Шанської, О.Л. Шквир та ін. Проблему підготовки майбутніх учителів початкових класів до виховної роботи з молодшими школярами у про-